

**МОДУСИ БУТТЯ У СВІТІ: ЛІКАРСЬКИЙ ДОСВІД  
(НА МАТЕРІАЛІ ЛІТЕРАТУРИ І ПОЛОВИНИ ХХ СТ.)**

**MODES OF BEING IN THE WORLD: THE DOCTOR'S EXPERIENCE  
(BASED ON MID-20<sup>TH</sup> CENTURY LITERATURE)**

**Девдюк І.В.,**

*orcid.org/0000-0003-3435-4694*

*доктор філологічних наук, доцент,*

*професор кафедри світової літератури і порівняльного літературознавства  
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*

**Яцків Н.Я.,**

*orcid.org/0000-0002-2895-4370*

*кандидат філологічних наук,*

*професор кафедри французької філології  
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*

У статті розглянуто особливості моделювання образу лікаря у прозі першої половини ХХ століття з акцентом на морально-етичній проблематиці та внутрішніх конфліктах персонажів. Актуальність теми зумовлена зростанням інтересу до гуманістичних аспектів медицини та потребою переосмислення теми лікарської практики в умовах сьогодення. Аналіз здійснено на матеріалі романів «Розмальована вуаль» В. С. Моєма, «Честь» М. Могилянського, «Ніч лагідна» Ф.-С. Фіцджеральда та «Чума» А. Камю. Мета статті – визначити авторські модифікації репрезентування лікарського досвіду в аспекті вибору між автентичністю і неавтентичністю як двох модусів людського буття-у-світі. Теоретичною основою дослідження є філософська концепція Мартіна Гайдеґґера, згідно з якою автентичність є глибинним зв'язком особистості з власним Я та справжнім існуванням, у той час як неавтентичність виявляє себе в утраті цього зв'язку через зовнішні впливи чи внутрішні конфлікти. Під таким кутом зору образи Волтера Фейна («Розмальована вуаль»), Дмитра Каліна («Честь») і Діка Дайвера («Ніч лагідна») є ілюстраціями різних форм неавтентичного буття. Усі названі персонажі є професіоналами своєї справи, але через власні амбіції опиняються в полоні соціальних норм та очікувань, тож не спроможні досягнути істинні мотиви й цінності буття. Це призводить до відмови від власного Я та втрати ідентичності. На противагу їм, лікар Ріє в романі «Чума» Альбера Камю виступає уособленням автентичності у філософському розумінні. Бернард Ріє відзначається глибиною моральних переконань і ясністю принципів, що дозволяє йому залишатися вірним власній сутності навіть у надзвичайних умовах. Наведені приклади показують, що вибір між автентичністю та неавтентичністю є вирішальним у формуванні внутрішніх установок персонажів, впливаючи на їхню здатність до самопізнання та реалізації власних можливостей. У майбутніх студіях доцільним є зіставлення образів лікарів у літературах різних країн та епох, а також аналіз впливу соціокультурних і політичних аспектів сьогодення на відображення лікарської практики в художніх творах.

**Ключові слова:** модус, автентичність, образ лікаря, досвід, тема, персонаж, символ, роман, конфлікт, ідентичність.

The article examines the features of modelling the image of the doctor in the prose of the first half of the 20th century, with a focus on moral and ethical issues and the internal conflicts of the characters. The relevance of the topic is due to the growing interest in the humanistic aspects of medicine and the need to rethink the topic of medical practice in the context of the present day. The analysis is based on the novels "The Painted Veil" by W. S. Maugham, "Honour" by M. Mohyliansky, "Tender Is the Night" by F. Scott Fitzgerald, and "The Plague" by A. Camus. The aim of the article is to identify the authors' modifications in representing medical experience concerning the choice between authenticity and inauthenticity being as two modes of human being-in-the-world. The theoretical basis of the study is Martin Heidegger's philosophical concept, according to which authenticity is a deep connection of the individual with their own self and true existence, while inauthenticity reveals itself in the loss of this connection due to external influences or internal conflicts. From this perspective, the characters of Walter Fane ("The Painted Veil"), Dmitry Kalin ("Honour"), and Dick Diver ("Tender Is the Night") illustrate various forms of inauthentic being. All the mentioned characters are professionals in their field, but due to their own ambitions, they become trapped by social norms and expectations and are thus unable to grasp the true motives and values of being. This leads to a rejection of their own selves and a loss of identity. In contrast, Dr. Rieux in Albert Camus' novel "The Plague" embodies authenticity in the philosophical sense. Bernard Rieux is characterised by the depth of his moral convictions and the clarity of his principles, which allow him to remain true to his essence even under extreme conditions. The examples provided demonstrate that the choice between authenticity and inauthenticity is crucial in shaping the internal dispositions of the characters, affecting their ability for self-discovery and the realisation of their potential. In future studies, it would be appropriate to compare the images of doctors in the literature of different countries and eras, as well as to analyse the influence of sociocultural and political aspects of the present day on the depiction of medical practice in literary works.

**Key words:** mode, authenticity, the image of a doctor, experience, theme, character, symbol, novel, conflict, identity.

**Постановка проблеми.** Впродовж історії уявлення про лікарів в художній літературі змінювалося, відбиваючи неоднорідне й мінливе ставлення людства до медицини й здоров'я індивіда загалом. Відчутне зміщення акцентів у підході до лікарської тематики відбувається на початку ХХ століття на тлі стрімкого розвитку науки та відкриттів у різних галузях гуманітаристики. На перший план у літературі виходить питання морального вибору лікаря, від якого залежить не лише його власна доля, а й життя інших людей. Це ілюструють романи «Розмальована вуаль», «Пирог і пиво» В. С. Моема, «Ніч лагідна» Ф.-С. Фіцджеральда, «Честь» М. Могилянського, «Чума» А. Камю та інші, де автори вдаються до критичного осмислення моральних і психологічних аспектів роботи лікаря, оприявнюючи різні моделі поведінки медиків у ситуації вибору між професійним обов'язком і власними амбіціями, або між справжнім і несправжнім буттям. Вказаний аспект сьогодні набуває чимраз більшої гостроти, спонукаючи до переосмислення теми лікарського досвіду в літературі як важливого компонента для розуміння ширших гуманістичних і етичних проблем. Тож дослідження винесеної в заголовок теми є актуальним і з академічної, і з практичної точки зору, адже відкриває нові обрії для досягнення професійних і особистісних аспектів людського буття-у-світі.

**Аналіз досліджень.** Проблему художньої репрезентації образу лікаря розглядали у своїх працях Анна Гадсон ("Literature and Medicine: Contributions to Clinical Practice", 1995; "Literature and Medicine: The First Decade", 2022), Соломон Позен ("The Doctor in Literature: Satisfaction or Resentment?", 2005), Борис Суравич та Беверлі Джекобсон ("Doctors in Fiction: Lessons from Literature", 2009) та ін. На матеріалі творів різних часових періодів і національно-культурних традицій дослідники звертають увагу на особливості репрезентації лікарів у літературі, торкаються проблеми сприйняття цієї професії пацієнтами й суспільством загалом, акцентують на питанні фінансового забезпечення медиків, пишуть про героїзм лікарів під час епідемій, вивчають, як література може пролити світло на людські чинники медичної практики тощо.

В українському літературознавстві тему медицини досліджували Валерія Пустовіт («Медичний дискурс художньої літератури», 2016), Любов Щітка («Генеza образу божевільні в українській літературі першої третини ХХ ст.», 2001), Ольга Турган («Код лікаря у творчості М. Левицького», 2013). Окремі аспекти медичного дискурсу висвіт-

лювали М. Нестелєєв, Ю. Ковалів та інші. Попри існуючі студії, проблема лікарського досвіду в українському літературознавстві представлена недостатньо та потребує поглибленого вивчення.

**Постановка завдання.** Мета статті – визначити авторські модифікації репрезентування лікарського досвіду в аспекті вибору між справжнім (автентичним) і несправжнім (неавтентичним) буттям. Розгляд проблеми лежить у площині інтерпретації М. Гайдегером понять автентичності та неавтентичності як двох модусів людського буття-у-світі. Згідно з мислителем, автентичність ("something of its own" [10, p. 68]) – це спосіб буття, при якому індивід живе відповідно до свого справжнього Я, робить свідомий вибір та бере на себе відповідальність за власне існування. Автентичне буття характеризується глибоким розумінням і прийняттям власних унікальних потенцій та обмежень. Втеча, ухиляння чи самоізоляція розглядаються перешкодами на шляху до досягнення внутрішнього Я та збереження власної автентичності, яка і є справжнім існуванням. Неавтентичність, навпаки, є способом буття, коли індивід підкоряється соціальним нормам, очікуванням або зовнішньому тиску, втрачаючи при цьому свою ідентичність. У такому стані людина часто займається повсякденними справами без глибокого осмислення чи особистого залучення. Неавтентичність як форма несвободи призводить до падіння в посередність щоденного існування та, відповідно, до втрати власних можливостей. У контексті літературних творів, які ми аналізуємо, модус автентичності/неавтентичності є ключовим чинником, який допомагає визначити моральні установки персонажів, їхню здатність до самопізнання, особистісної та професійної відповідальності.

**Виклад основного матеріалу.** Яскравим прикладом персонажа, у структурі якого перетинаються особисті мотиви й професійні обов'язки лікаря, створюючи складний психологічний і моральний контекст, є вчений-бактеріолог Волтер Фейн у романі С. Моема «Розмальована вуаль» (1925). Це розумний, скромний і відданий своєму покликанню чоловік, який щиро закоханий у свою дружину Кітті. Жінка, однак, не відповідає йому взаємністю, вважає його нудним і нецікавим. Власне, рішення Кітті вийти заміж за Волтера викликане радше меркантильними міркуваннями та страхом перед самотністю, аніж справжніми почуттями. Не дивно, що при першій нагоді вона зраджує Волтера, заводячи стосунки з іншим чоловіком. Сповнений жадоби помсти, Волтер вирішує провчити дружину, змушуючи

Кітті супроводжувати його до віддаленого китайського села, де лютує епідемія холери. Волтер має надію, що суворі умови стануть своєрідним покаранням для зрадливої жінки.

В охопленому епідемією поселенні Волтер майже увесь свій вільний час проводить біля хворих, ризикуючи власним життям та наражаючи себе на смертельну небезпеку. Він уникає діалогу з Кітті, демонструючи абсолютну байдужість, а то й зневагу. Тож замість покарати дружину, яка, здається, остаточно втратила його довіру, Волтер свідомо прирікає себе на смерть. Така поведінка чоловіка, продиктована передусім глибокою образою, не може вважатися актом самосвідомості, а радше ілюструє втечу від себе у заклопотаність об'єктивного світу. Маємо випадок, коли, згідно з М. Гайдегером, індивід втрачає ясність мислення, а відтак і розуміння, «заради чого» чи «заради кого» він входить у світ [10, р. 182]. Очевидною є неавтентичність персонажа, у свідомості якого тимчасове домінує над вічним.

Звертає увагу психоаналітичний аспект поведінки Волтера, в якій прочитується ідея бажання смерті Іншого, що «трансформується в агресію проти власної особистості» [8, с. 10]. Це доводять слова «А от той пес помер» [6, с. 173] з елегії англійського поета О. Голдсмита «На смерть скаженого пса», які Волтер ледь чутно вимовляє перед смертю. Прагнення покарати невірну дружину тепер усвідомлюється ним як оскаженіння. Чоловік розуміє, що, подібно до собаки, який після укусу людини помирає, він став жертвою власної озлобленості. На цьому тлі боротьба Волтера з епідемією холери втрачає пафос героїчного долання смерті як екзистенції, а отже, є виявом несправжнього буття.

Близьким до Волтера є образ Дмитра Каліна в романі «Честь» (1929) М. Могілянського, де успішний лікар зводить рахунки з життям через відчуття провини за невдалу операцію з фатальним кінцем. Калін – талановитий хірург, вимогливий до себе й інших, для нього найважливіше в житті є праця й добросовісне виконання обов'язку. У своїх рішеннях герой керується власним уявленням про честь, яку вважає гарантом морального здоров'я суспільства й кожної людини. Однак у категоричних висловлюваннях лікаря прочитується радше доктрина будівника соціалізму, аніж його власна концепція буття. Занепокоєння викликає також надмірний аскетизм Каліна, якому бракує чуттєвих переживань. Це породжує сумніви щодо його здатності глибоко зрозуміти самого себе. Відчуженості надає образу лікаря і його захоплення працелюбністю

німецьких науковців, для яких, з його ж слів, «праця – це політика» [5, с. 85].

Водночас у внутрішніх монологах Каліна проступають вагання й сумніви, які є виявом екзистенційної тривоги персонажа. За догматичною зовнішністю проступає мислитель, якого хвилюють проблеми невлаштованості й марності людського існування: «нешасні люди! Треба їх жаліти. Не з своєї волі з'явилися вони до життя і от вимушені нести його великі болі, його нудоту» [5, с. 15]. З іншого боку, лікар відчуває нудьгу через порожнечу власного життя, від якого він більше нічого не очікує, адже «основне, головне», що могло б увійти до некролога, «вже написано» [5, с. 33]. Ці роздуми є ключем до розуміння сутності Каліна як особистості, для якої життєві цінності вимірюються соціальним успіхом. На відміну від Гайдегерівського «буття-до-смерті», життя хірурга є прикладом «буття-до-некрологу», де самоусвідомлення поступається бажанню зберегти свій соціальний статус і репутацію, тобто націлене виключно на «збереження свого соціального тіла» [1, с. 186].

Отже, замість вибрати себе, Дмитро Калін, подібно до Волтера Фейна, знаходить порятунк, занурюючись у зовнішній світ. Проте, якщо Волтера до цього призводить зрада коханої жінки, то для Каліна поштовхом стають його почуття до Інни Сергіївни, які на тлі професійної невдачі він вважає виявом слабкості. Отже, страждаючи через уражене самолюбство, і Дмитро, і Волтер керуються власними амбіціями. Прикметно, що Калін переживає не через смерть людини, а через розчарування у власній непохитності. Його розуміння честі, яке він асоціює з бездоганим виконанням соціальних обов'язків, зазнає цілковитого краху. У цьому контексті не можна не погодитися з О. Гомілко, що руйнування «соціального тіла в умовах правового суспільства часом є страшнішим для людини, ніж фізична смерть, тому дух честі переважає навіть найсильніший людський інстинкт – жагу до життя, основну вітальну потребу самозбереження» [1, с. 186]. Переживання Каліним психічної травми, спричиненої усвідомленням професійної невдачі, можна трактувати як зустріч із власною справжньою сутністю, від якої він відмовляється на користь небуття.

Ще один приклад пристосування лікаря, але вже в умовах американської дійсності, представлений в романі Ф.-С. Фіцджеральда «Ніч лагідна» (1934). Головний герой роману Дік Дайвер ілюструє тип людини, яка поступово позбувається власної автентичності, занурившись у світ ілюзій та компромісів. На початку твору Дік – талано-

витий психіатр, сповнений ідеалів і надій. Його життя є взірцем оптимізму й бажання допомагати іншим, що відображає його істинну сутність. Однак, одружившись із донькою багатого фінансиста Ніколь, яка страждає від психічних розладів, Дік поступово втрачає зв'язок зі своїм справжнім Я. Прагнення до соціального успіху та визнання штовхає його на компроміси, які підривають його власні принципи та переконання, а відтак ставить у залежність від зовнішніх обставин і думок інших людей. Фактично, молодий лікар опиняється у пастці власного фальшивого життя, що поступово руйнує його внутрішній світ. Як наслідок, Дік втрачає власну ідентичність, символічно – губиться у безкраїх просторах американської провінції, прирікаючи себе на духовну ізоляцію: «в усякому разі, ясно, що він і досі живе десь у тих краях» [9, с. 464]). Історія Діка стає трагічним прикладом того, як намагання підлаштуватись під чужі очікування може призвести до нівелювання власного Я та духовної смерті.

Модус несправжності, що характеризує буття аналізованих персонажів, виразнюється в зіставленні з лікарем Ріє – протагоністом роману А. Камю «Чума» (1947). Поведінка Ріє є ілюстрацією автентичного буття, яке виявляється в його діях та внутрішніх установках. На відміну від Волтера Фейна, Дмитра Каліна та Діка Дайвера, переконання головного персонажа «Чуми» відображають справжню людську сутність, не підвладну зовнішнім обставинам чи тиску суспільства.

Важливо, що Ріє підходить до своїх обов'язків і загалом до життя з надзвичайною ясністю розуму й моральною чесністю. Він усвідомлює серйозність ситуації з епідемією та не прагне приховати правду ні від себе, ні від інших. Навпаки, чоловік знаходить сенс буття у своїй роботі, у протистоянні чумі, яка є символом людської жорстокості й відчуженості. Це вказує на його автентичність як людини, яка не боїться зустрітися віч-навіч з реальністю, адже «його розум залишався тверезим і ясним», із самого початку Ріє не був «зачумлений» надіями та ілюзіями» [2, с. 7].

У боротьбі Ріє з хворобою прочитується ідея А. Камю про бунт як форму автентичного буття. Лікар протистоїть абсурдності світу, приймаючи виклики дійсності з гідністю й мужністю. Така установка героя відповідає інтенціям Камю, якого, зі слів Д. Наливайка, «непокоїло не так зло саме по собі, як позиція людини перед лицем цієї невмолимної реальності буття» [7, с. 24]. Всупереч персонажам, які губляться в страху, розпачі або пошуку легких відповідей, Ріє вибирає шлях,

який вимагає самопожертви. Його бунт проти абсурдності й несправедливості світу виражається в постійному прагненні діяти заради добра, навіть якщо це здається безнадійним. Ціннісні установки Ріє виразно передані в його словах, адресованих Тару: «Я не знаю, ні що мене чекає, ні що буде по всьому цьому. Зараз є хворі і треба їх лікувати. Роздумувати вони будуть потім, і я з ними також. Але найпильніша справа – лікувати їх. Я бороню їх як умію, та й усе» [4, с. 219]. Ріє розуміє важливість кожного моменту і кожної людини, з якою він стикається. Це відображає його здатність опиратися смерті, повністю віддаючись своєму покликанию і не відступаючи перед труднощами.

Бунт Ріє проти смерті контрастує із бажанням смерті, яке спостерігаємо на прикладі персонажів С. Моема та М. Могилянського. Актуальними у цьому контексті є міркування А. Камю стосовно самогубства, викладені ним в есе «Міф про Сізіфа». Мислитель розрізняє самогубство як вихід із життя «з власної волі» і смерть без примирення [3, с. 108]. Останнє є актом свідомості й бунту. У світлі Камюсівських розмислів і Волтер, і Калін, і навіть Дік Дайвер – це самогубці, тоді як лікар Ріє – «рокований на смерть» [3, с. 107]. На протигагу іншим персонажам, яких можна віднести до пересічних індивідів (*das Man*), наслідних бажанням смерті, Ріє є екзистенційною людиною, сповненою любові до життя і професійної відповідальності. Його щоденна битва з хворобою символізує протест проти ілюзорного світу, позбавленого власної автентичності.

**Висновки.** Розгляд творів першої половини ХХ століття виявив різні форми художнього репрезентування лікарського досвіду в аспекті автентичності/неавтентичності як двох модусів буття-у-світі. Волтер Фейн у «Розмальованій вуалі» демонструє неавтентичність через відмову від власного Я та втечу у професійні обов'язки, використовуючи їх як спосіб уникнення особистих проблем. Самозречення Волтера викликає сумнів, адже його боротьба з хворобою не наслідна усвідомленням морального вибору. Подібну ситуацію спостережено в романі «Честь» на прикладі образу Дмитра Каліна: професійна невдача та почуття провини за фатальний кінець операції стають причиною втрати героєм життєвих орієнтирів і, зрештою, самогубства. У романі «Ніч лагідна» Дік Дайвер поступово губить зв'язок зі своїм автентичним Я, занурюючись у світ соціальних ілюзій та компромісів, що призводить до його морального падіння та духовної ізоляції. На протигагу наведеним персонажам, пове-

дінка лікаря Ріє в романі «Чума» є прикладом автентичного буття, яке виражається у свідомій боротьбі з абсурдністю світу та утвердженні гуманістичних цінностей.

Проведений аналіз доводить, що вибір між автентичністю та неавтентичністю є ключовим чинником у формуванні внутрішніх установок персонажів, впливаючи на їхню здатність до самореа-

лізації та проектування в майбутнє. Із цих позицій дослідження відкриває нові обрії для осмислення людського буття-у-світі через призму лікарської практики. Перспективним може бути порівняльне вивчення образів лікарів у літературі різних країн та епох, а також розгляд впливу сучасних соціокультурних і політичних чинників на зображення лікарського досвіду в художніх творах.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гомілко О. Метафізика тілесності. Дослідження, роздуми, екскурси. Київ: Наук. думка, 2001. 304 с.
2. Девдюк І. В. У світі без ілюзій. Романи Е. Хемінгуея «Прощавай, зброє» та А. Камю «Сторонній» і «Чума» крізь призму екзистенціальних вимірів. *Зарубіжна література в школах України*. 2006. № 3. С. 6–9.
3. Камю А. Вибрані твори. У 3-х т. Т. 3. Есе: Пер. з фр. / Упоряд. О. Жупанський; Автор післямови Д. Наливайко. Харків: Фоліо, 1997. 623 с.
4. Камю А. Сторонній: Повість. Чума: Роман. Падіння: Повість / Пер. з фр. Передм. Д. Наливайка. Київ: Дніпро, 1991. 655 с.
5. Могилянський М. Честь. *Вбивство. Вибране*. Київ: Академія, 2015. 208 с.
6. Моем В.-С. Розмальована вуаль: роман; пер. з англ. О. Гординчук; худож. М. Кристопчук. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 224 с.
7. Наливайко Д. Інтелектуальна проза Альбера Камю. *Камю А. Вибрані твори. У 3-х т. Т. 3. Есе*: Пер. з фр. / Упоряд. О. Жупанський; Автор післямови Д. Наливайко. Харків: Фоліо, 1997. С. 593–611.
8. Нестелєєв М. На межі: суїцидальний дискурс українського модернізму: монографія; [наук. ред. Н. В. Зборовська]. Київ: Академвидав, 2013. 256 с.
9. Фіцджеральд Ф. С. Великий Гетсбі; Ніч лагідна: Романи / Перекл. з англ. М. Пінчевського; Післям. В. Кухалашвілі. Київ: Дніпро, 1982. 472 с.
10. Heidegger M. Being and Time. Tr. by John Macquarrie and Edward Robinson. Oxford: Blackwell Publishers, 2001. 590 p.